

ערבים בשוק העבודה מגמות, השלכות ומדיניות

ניצה (קלינר) קסיר

תכנית הכלכלנים החברתיים

מכון ון ליר, ירושלים

7 דצמבר, 2017

הקדמה

- **הנתונים הכלכליים במשק טובים**

- צמיחה גבוהה

- שוק העבודה הדוק

- **אתגרים מרכזיים:**

- שיעורי עוני גבוהים

- פריון עבודה נמוך

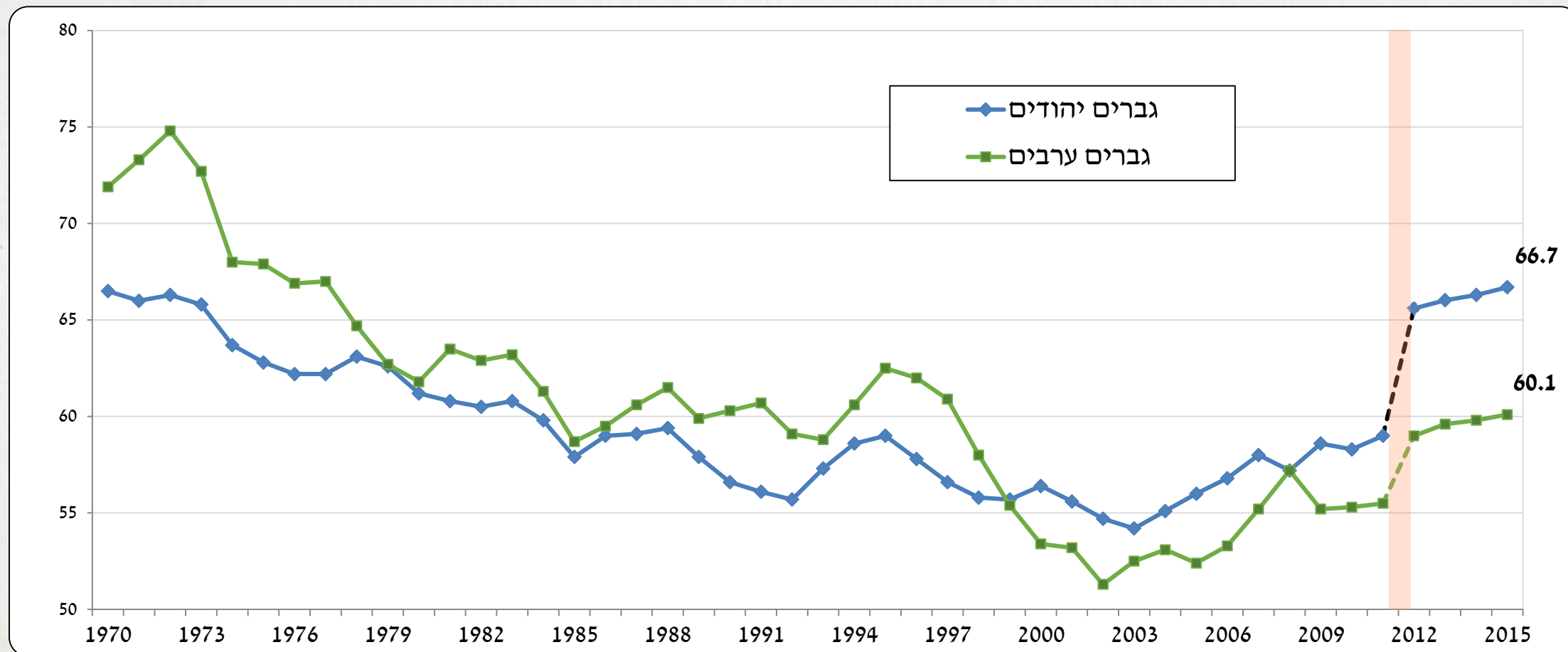
- שילוב כלכלי-חברתי של הערבים והחרדים

- **המפתח המרכזי לשילוב כלכלי וחברתי ולמוביליות חברתית - תעסוקה**

מושפע גם מהמצב הכלכלי-חברתי (חינוך, תשתיות ועוד)

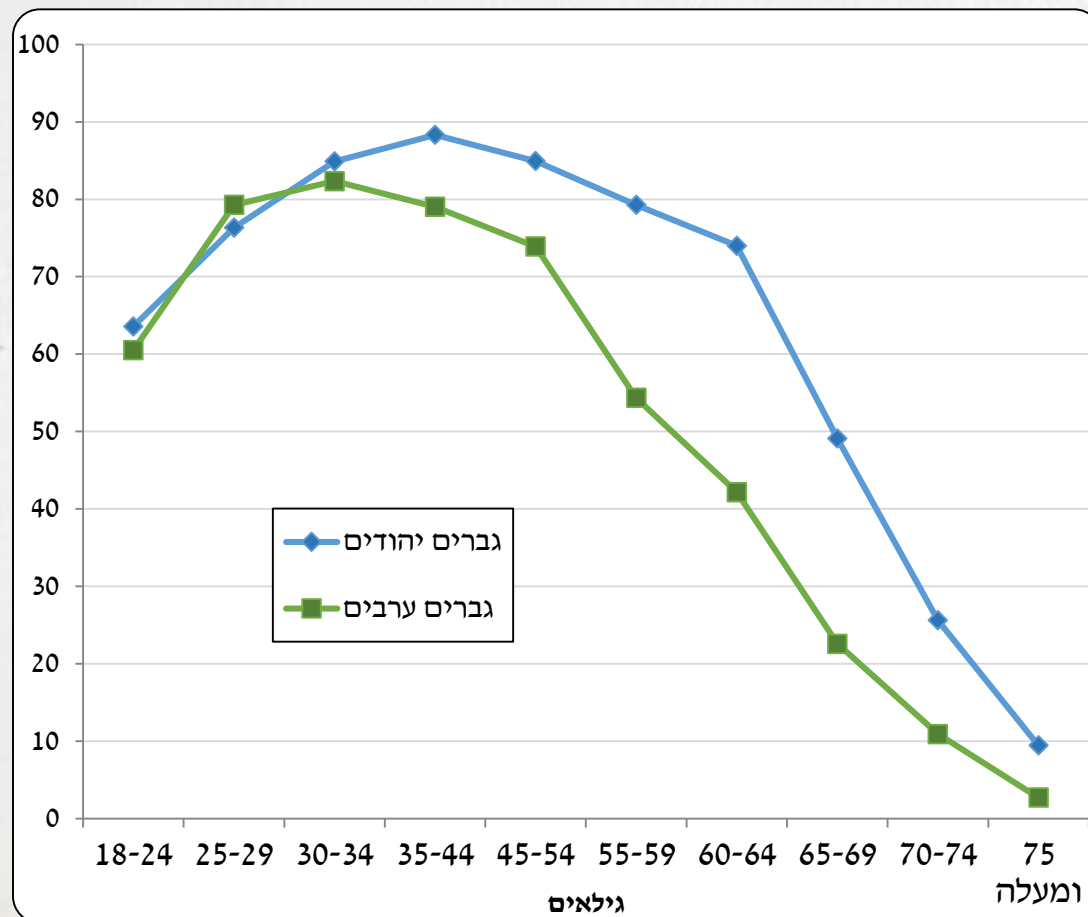
עובדות מרכזיות

שיעור תעסוקה - גברים, גילאי 15 ומעלה 1970–2015¹

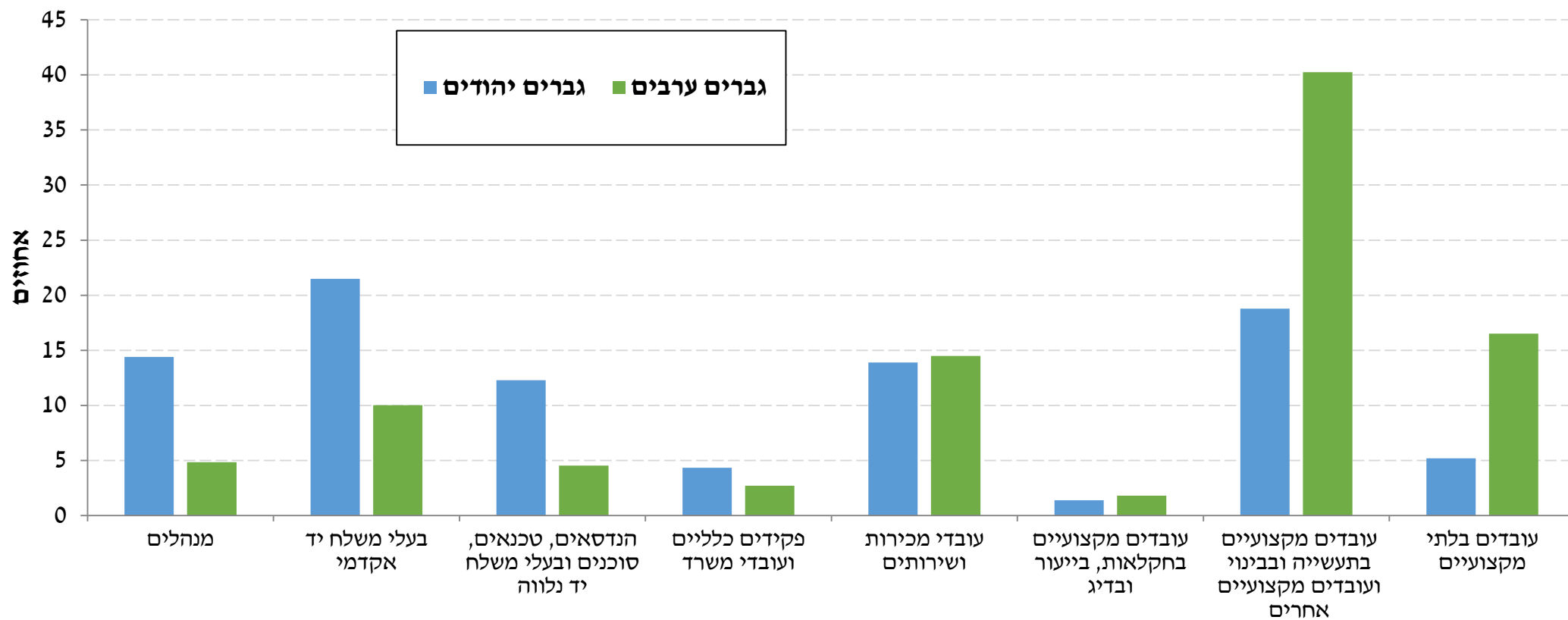
המקור: Kasir (Kaliner) Nitsa and Eran Yashiv (2014), "The Labor Market of Israeli Arabs – Key Features and Policy Solutions".
¹בסדרה יש שבר שכן שונו הגדרות התעסוקה בין שנת 2011 ל-2012, מתעסוקה אזורית לתעסוקה הכוללת גם תעסוקה צבאית.
 ועיבודים מסקרי כוח אדם.

שיעורי תעסוקה לפי גיל, 2015

פרישה מוקדמת של ערביי ישראל
חריגה בהשוואה:
 - למדינות מערביות
 - למדינות מוסלמיות וערביות אחרות
 ובכלל זה ברשות הפלסטינית

תעסוקת גברים ערבים ויהודים לפי משלח יד, 2015

הבעיות העיקריות בשוק העבודה בקרב הגברים הערבים

■ ריכוז תעסוקתי במשלחי יד בעלי מיומנות נמוכה וכושר פיסי

← פרישה מוקדמת משוק העבודה המתאפשרת בשל:

- קיומן של תמיכות ממשלתיות

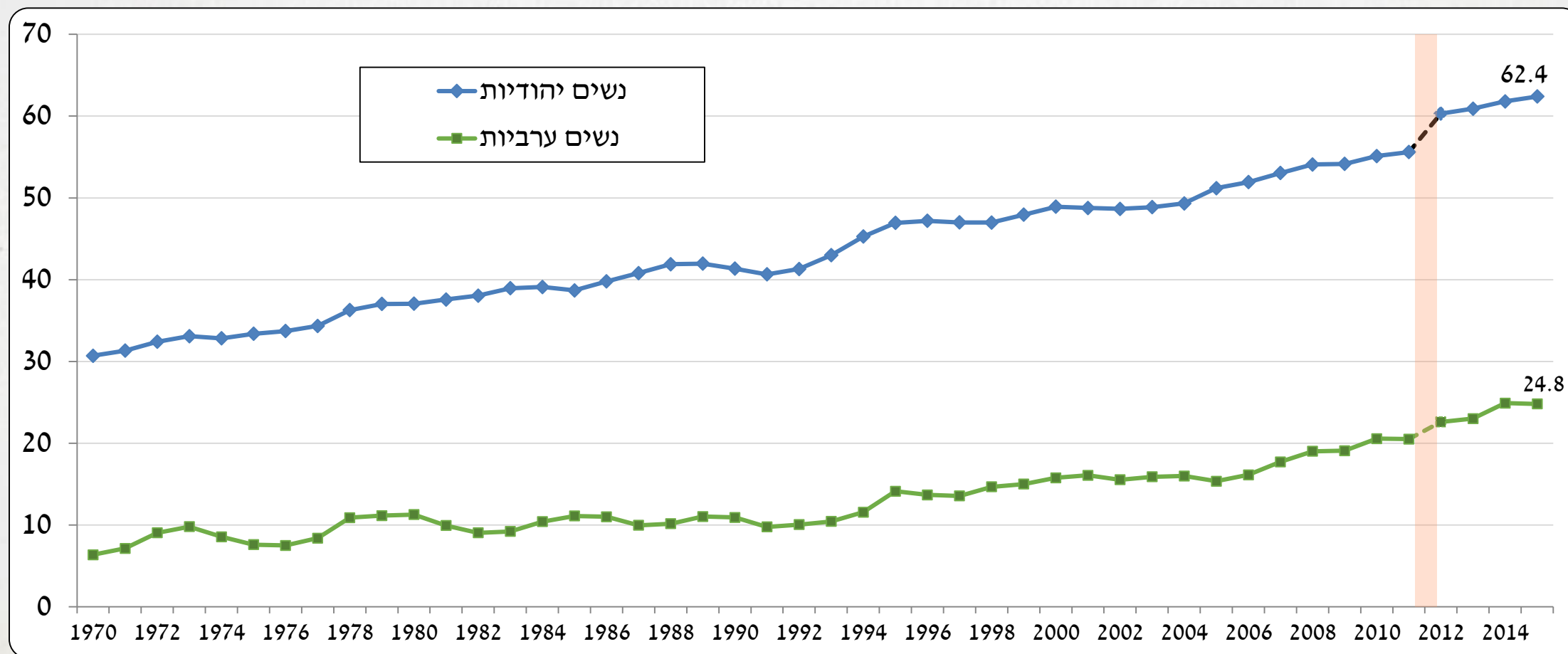
- מאפיין תרבותי - תמיכת הילדים בהוריהם מגיל צעיר

← רמת הכנסה נמוכה יחסית *

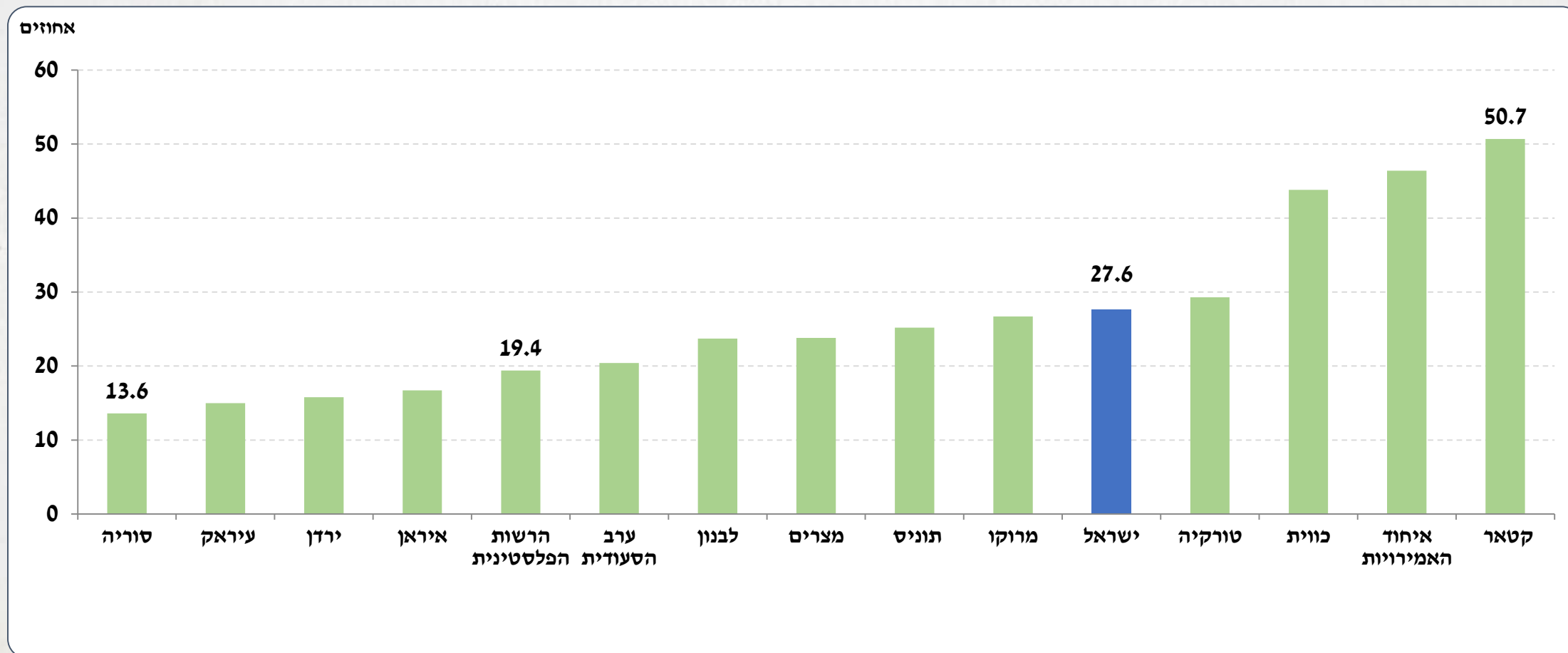
גברים יהודים	גברים ערבים	
13,963	7,222	הכנסה ממוצעת (ש"ח)
45.8	45.0	שעות עבודה בשבוע (בדרך כלל)
72.7	38.8	שכר לשעת עבודה (ש"ח)

■ שיעור גבוה של גברים בעלי השכלה אקדמית שאינם מועסקים במקצועות הלימוד שלהם

שיעור תעסוקה – נשים, גילאי 15 ומעלה 1970–2015¹

שיעור השתתפות בכוח עבודה של נשים ערביות בישראל ובמדינות ערביות ומוסלמיות, 2014

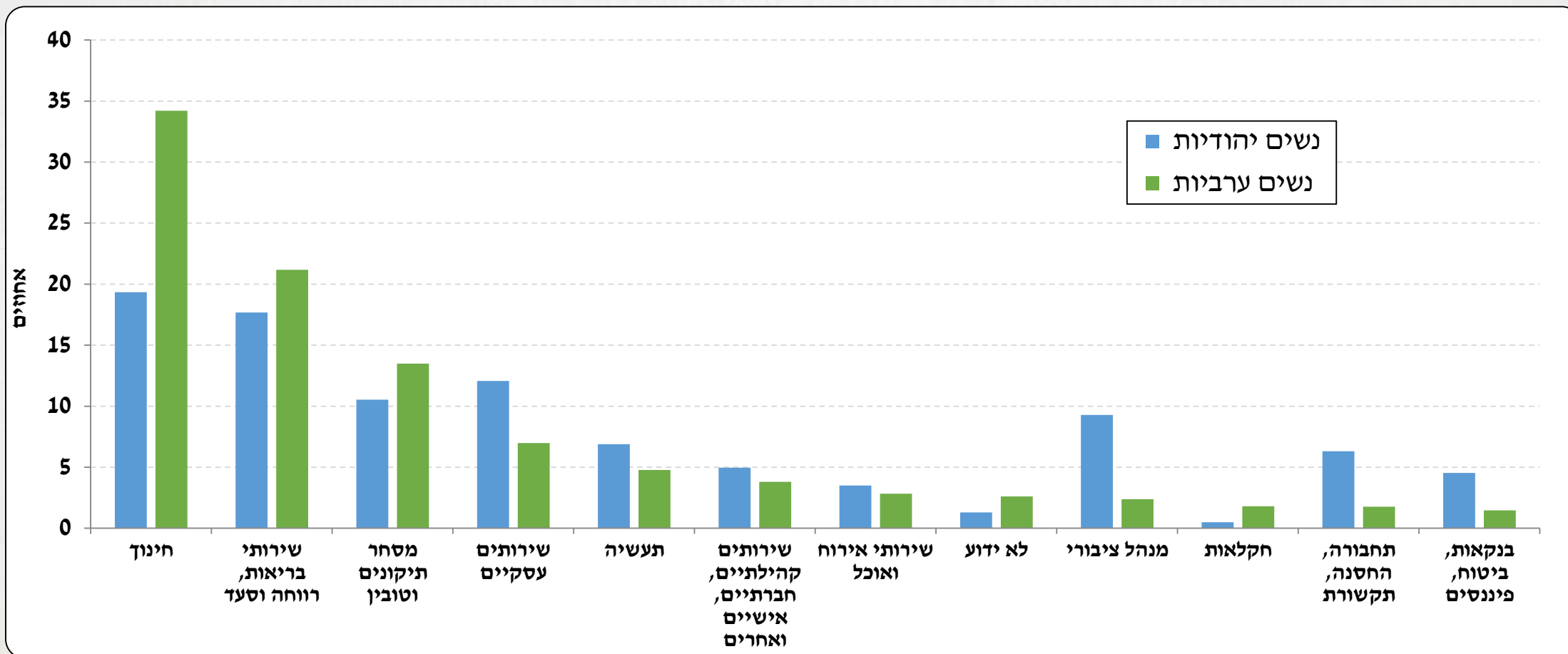
מודרניות לעומת מסורתיות (תרגיל שרירותי)

התפלגות ושיעור השתתפות של נשים ערביות לפי מידת מודרניות ¹		
שיעור השתתפות	משקל באוכלוסייה	
	9.2%	נשים מודרניות
	19.1%	נשים מסורתיות
נתונים מהסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2005.		
¹ אישה "מודרנית" הוגדרה כאן כבעלת 13 ומעלה שנות לימוד; המצב המשפחתי- פרודה או גרושה או רווקה או נשואה (או אלמנה) עם לא יותר משני ילדים; משתמשת במחשב ובעלת רישיון נהיגה. אישה "מסורתית" הוגדרה בחישוב זה כערבייה בעלת 10 שנות לימוד ומטה; המצב המשפחתי- נשואה או אלמנה עם 3 ילדים ומעלה; ללא רישיון נהיגה ולא משתמשת במחשב. החישוב נעשה עבור נשים בנות 25-44.		

מודרניות לעומת מסורתיות (תרגיל שרירותי)

התפלגות ושיעור השתתפות של נשים ערביות לפי מידת מודרניות ¹		
שיעור השתתפות	משקל באוכלוסייה	
75.4%	9.2%	נשים מודרניות
1.0%	19.1%	נשים מסורתיות
נתונים מהסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2005.		
¹ אישה "מודרנית" הוגדרה כאן כבעלת 13 ומעלה שנות לימוד; המצב המשפחתי- פרודה או גרושה או רווקה או נשואה (או אלמנה) עם לא יותר משני ילדים; משתמשת במחשב ובעלת רישיון נהיגה. אישה "מסורתית" הוגדרה בחישוב זה כערבייה בעלת 10 שנות לימוד ומטה; המצב המשפחתי- נשואה או אלמנה עם 3 ילדים ומעלה; ללא רישיון נהיגה ולא משתמשת במחשב. החישוב נעשה עבור נשים בנות 25-44.		

תעסוקת נשים ערביות ויהודיות לפי ענף, 2015

הבעיות העיקריות בשוק העבודה בקרב הנשים הערביות

- רק שיעור נמוך נוטלות חלק במעגל העבודה
- ריכוז תעסוקתי גבוה בחינוך ובשירותי בריאות ורווחה
- שיעור ניכר מהמועסקות עובדות במשרה חלקית

הבעיות העיקריות בשוק העבודה בקרב הנשים הערביות - המשך

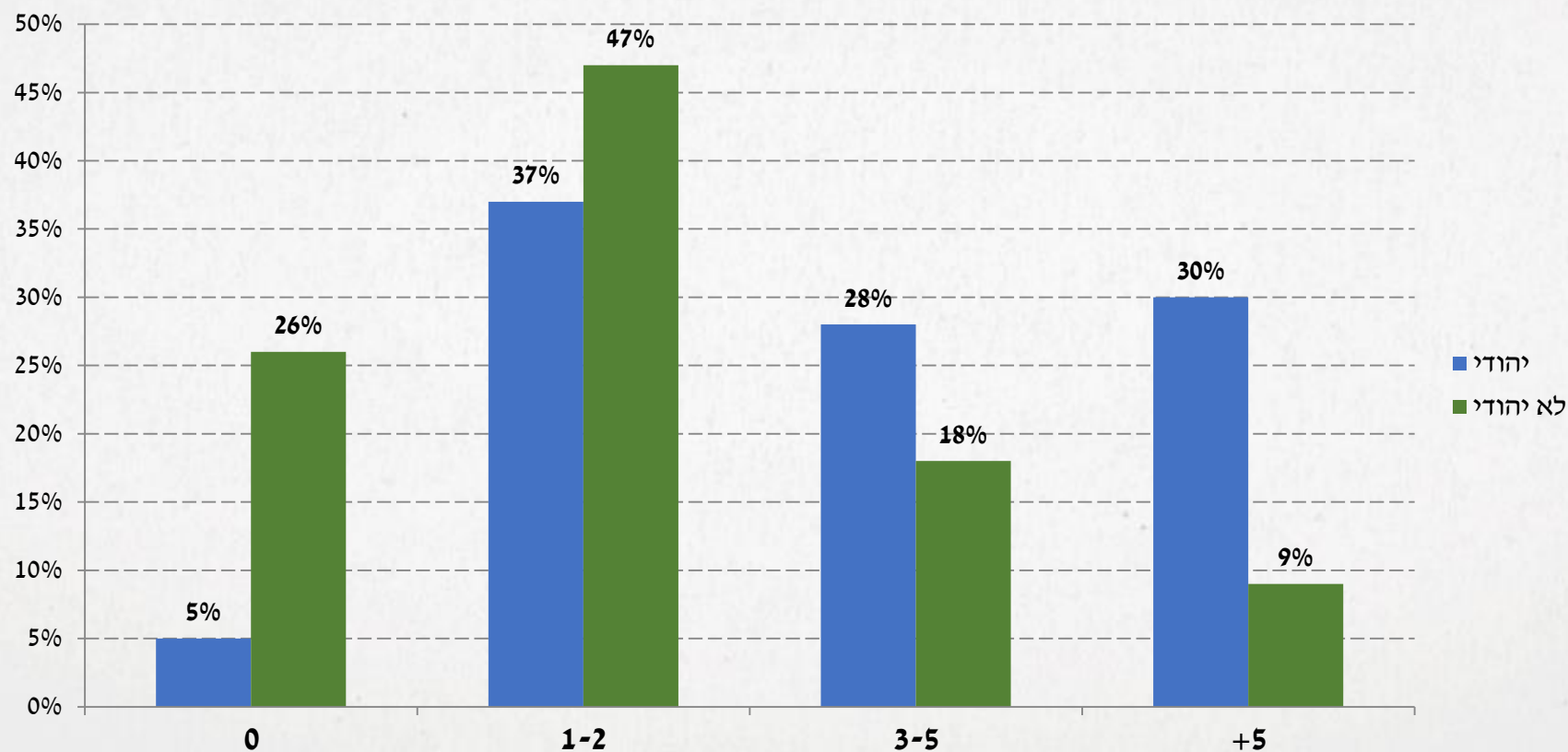
• הבעיות מתמקדות

- במבוגרות
- באימהות להן מספר רב של ילדים, וילדים קטנים בפרט
- במתגוררות במקומות עם בעיית נגישות לתחבורה ציבורית
- בעלות השכלה נמוכה
- שאינן שולטות במיומנויות מודרניות
- בנשים עם תפיסות "מסורתיות" לגבי תפקיד האישה

בעיות נוספות – נשים וגברים נטוורקינג (קישוריות מקצועית) נמוכה

קישוריות מקצועית באוכלוסייה היהודית והלא יהודית

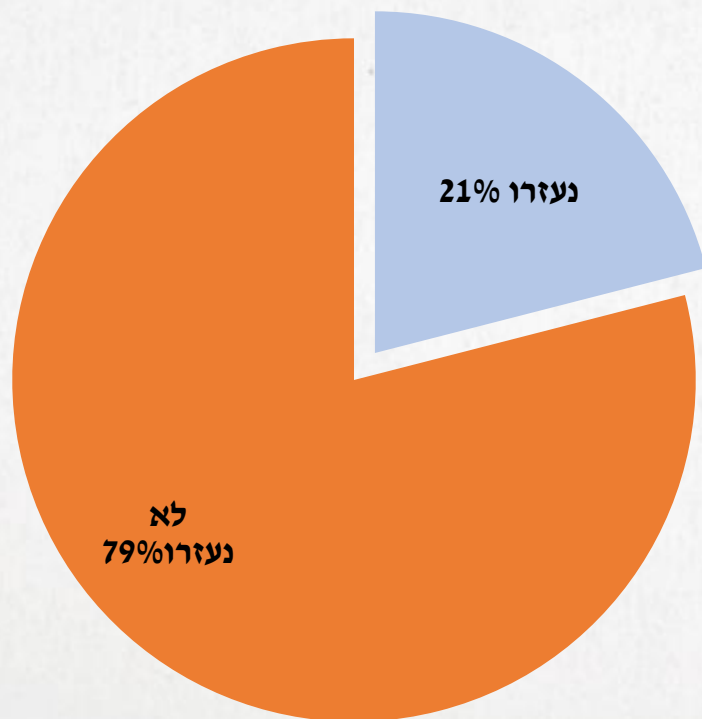
כמה אנשים אתה מכיר בתחום המקצועי שלך אשר היית מרגיש בנוח להיעזר בהם לשם חיפוש עבודה?

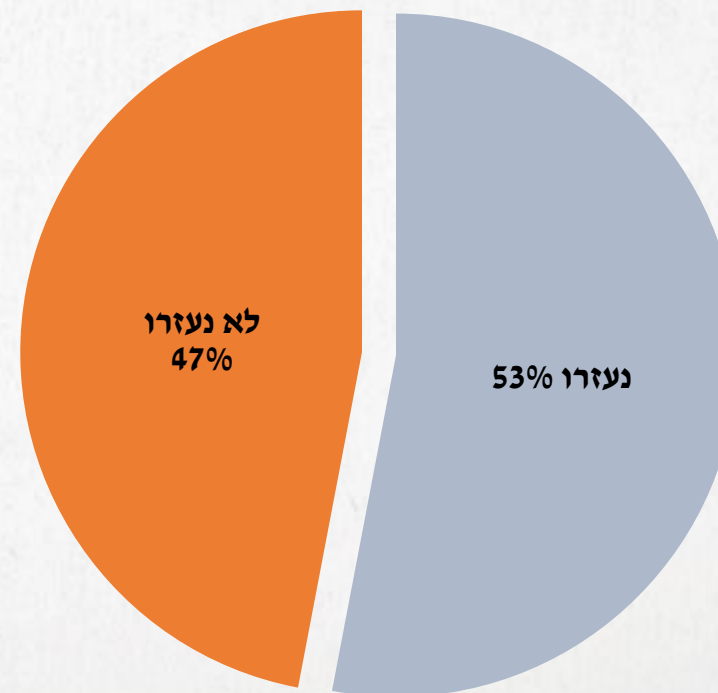
בעיות נוספות – נשים וגברים נטוורקינג (קישוריות מקצועית) נמוכה

האם נעזרת בחברים/מכרים/משפחה לשם העברת קורות חיים למקום העבודה הנוכחי?

לא יהודים

יהודים

בעיות נוספות – נשים וגברים

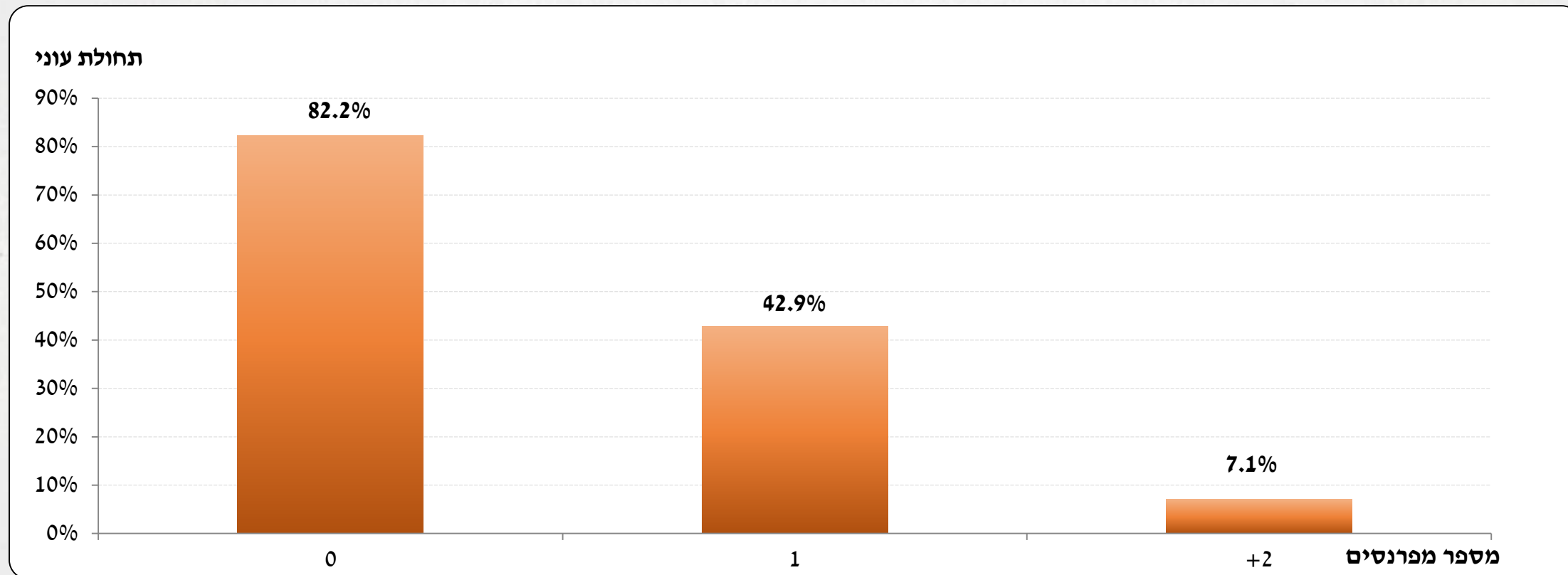
- **אפליה** בשכר ובתעסוקה (עם זאת, העדפה בשירות הציבורי)
- **חסר בחלק מהמיומנויות הקשות והרכות [שפה]**
- **רמת פיתוח כלכלי נמוכה ביישובים הערביים**
- **ריכוז גיאוגרפי וענפי**

הצטמצמות התעסוקה הערבית למרחב מוגבל בכל המישורים:

- המיומנויות
- הפריזון
- השכר
- המיקום
- הניידות
- היקפי המשרה ועוד

המשמעויות של השילוב החלקי של ערביי ישראל

תחולת העוני לנפשות בכלל האוכלוסייה לפי מספר המפרנסים במשק הבית¹, 2015

הסתברות להימצא מתחת לקו העוני קטנה ככל שמספר המפרנסים גדל (פלוג קרנית וניצה קסיר-קלינר²)

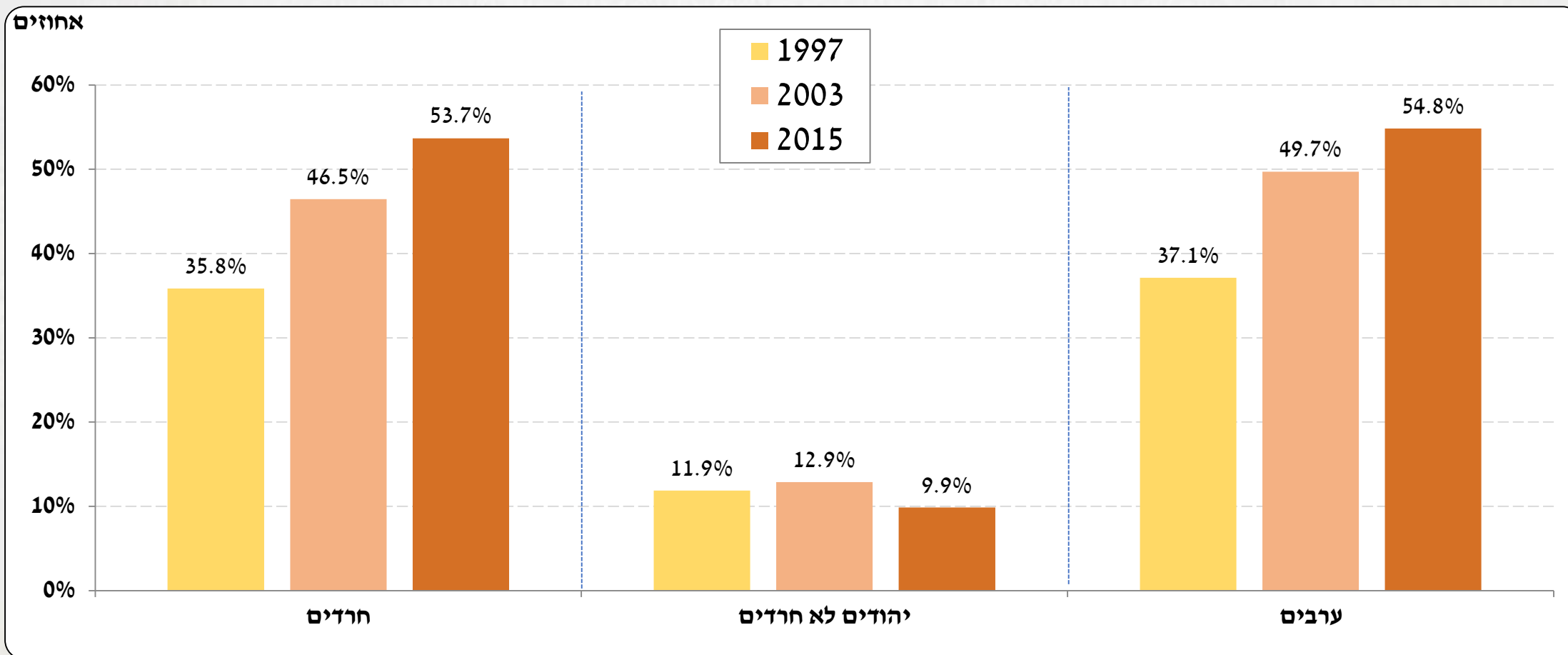
המקור: עיבודים לסקר הוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מבוסס על דוח המוסד לביטוח לאומי, 2015

1. משקי בית בהם המפרנס העיקרי בגיל העבודה העיקרי (25-64)

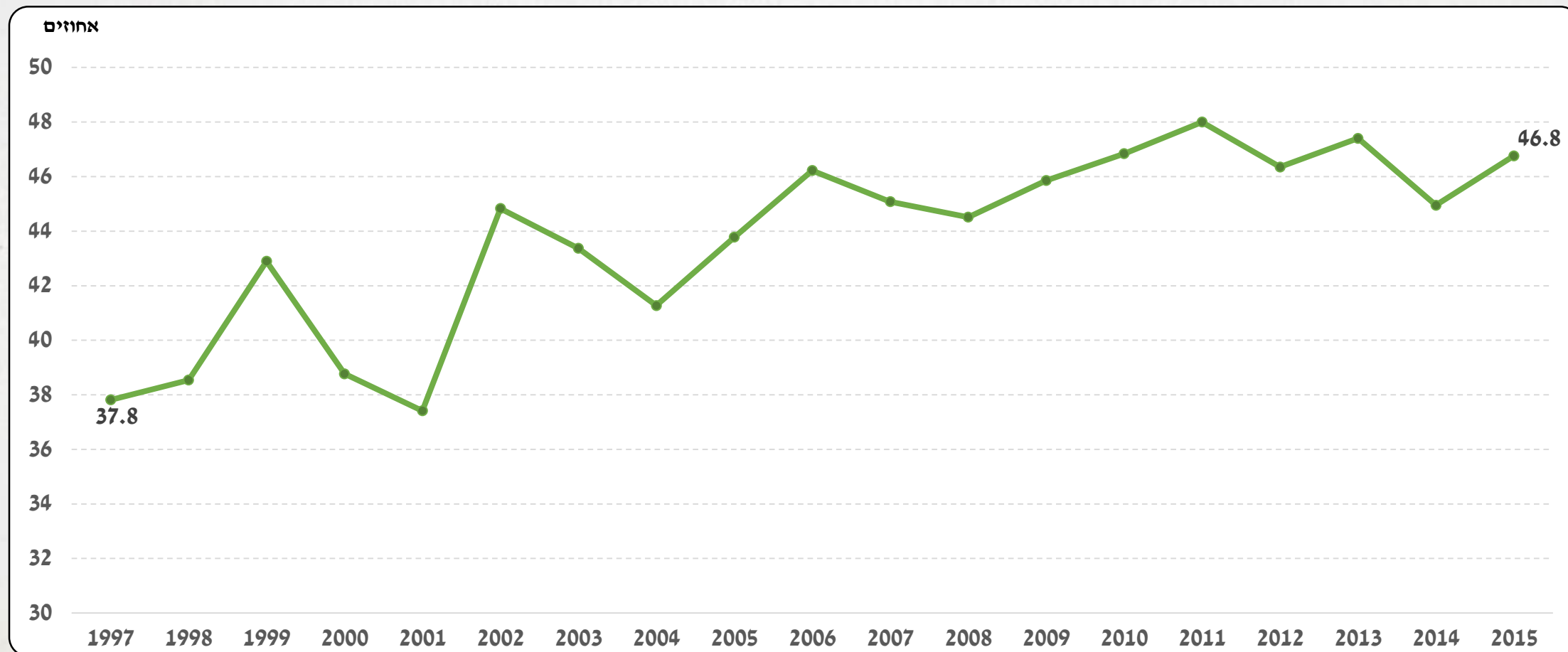
2. מתוך: פלוג קרנית וניצה קסיר קלינר, "על עוני עבודה ומה שביניהם", רבעון לכלכלה.

תחולת העוני היחסי (נפשות) לפי קבוצות אוכלוסייה

1997, 2003 ו-2015

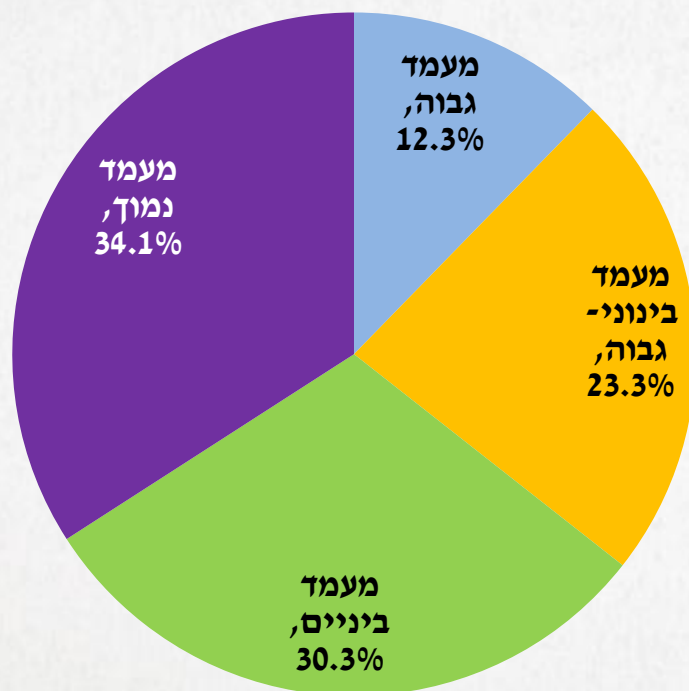
שיעור הערבים העניים מכלל העניים

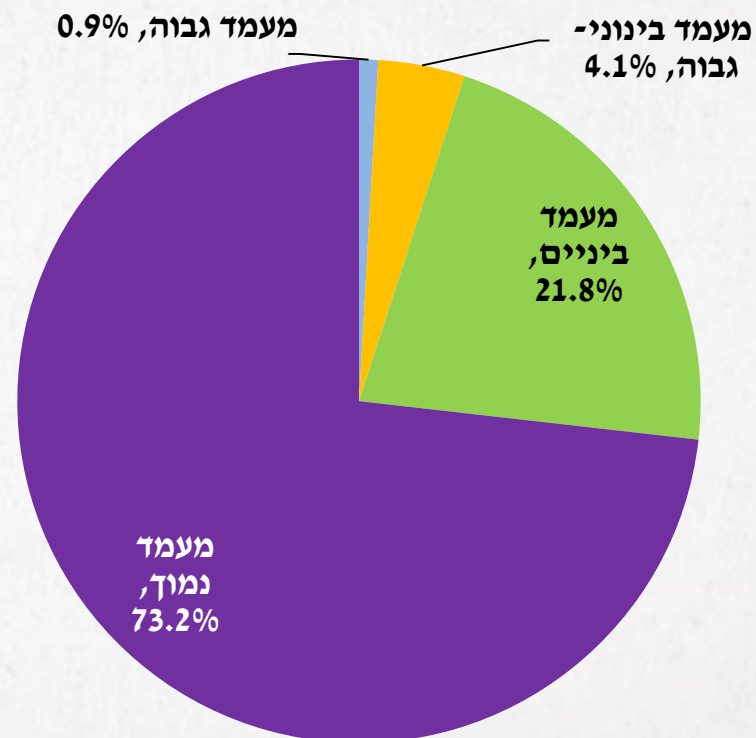
המגזר הערבי: חלוקה למעמדות, 2015

(בהשוואה לכלל האוכלוסייה)

כלל האוכלוסייה

ערבים

מעמד ביניים: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-75 אחוזים מההכנסה החציונית (לנפש סטנדרטית), ונמוכה מ-125 אחוזים מההכנסה החציונית.
מעמד בינוני-גבוה: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-125 אחוזים מההכנסה (לנפש סטנדרטית) ונמוכה מ-200 אחוזים מההכנסה החציונית.

השלכות נוספות של השילוב החלקי בשוק העבודה

- הילדים נאלצים לסייע לפרנסת המשפחה - ויתור על רכישת השכלה היכולה לסייע להם בעתיד

← עוני בין-דורי

- פערים כלכליים ניכרים בין יהודים וערבים
- ניכור מהמדינה וממוסדותיה
- פגיעה משמעותית בתוצר

הגברת שילובם של ערביי ישראל בשוק העבודה

רציונל וכיוונים נדרשים

הרציונל בבסיס המלצות המדיניות

הבעיות

- מבניות ברמה מקרו-כלכלית
- הצטברות של בעיות משמעותיות במשך עשורים

כיוונים

- נדרשת רפורמה נרחבת
- מהלך פיסקלי משמעותי ולא שינויי תקציב נקודתיים

- טיפול הן בצד הביקוש לעבודה והן בצד היצע העבודה
- העצמת החברה הערבית לצד פעולות ליצירת חברה משותפת

מדיניות ממשלתית נדרשת הבעיות שבהן צריכה המדיניות לטפל

- הגדלת הביקוש לעבודה
- העלאת רמת ההשכלה והמיומנות
- הקטנת עלויות היציאה לעבודה
- שינוי נורמות חברתיות בדבר יציאת נשים לעבודה
- שיפור התחבורה הפיזית והגדלת הנגישות הפיזית של מקומות העבודה
- גישור על קשיים שונים, כגון העדר מידע, קושי בניידות ואפליה

תחומים שבהם נדרשת התערבות ממשלתית

- עידוד הביקוש לעבודה
- מרכזי תעסוקה
- מענק עבודה והגברת המודעות
- סבסוד החינוך וההשכלה בכל הרמות
- הכשרה מקצועית
- עידוד תעסוקת ערבים במקום עובדים זרים
- עידוד תעסוקת נשים – מרכזי הכוון, מעונות יום
- סבסוד הסדרי הסעה והמשך השקעה בתשתית תחבורתית
- הבאת מקומות עבודה לאזורי יישוב של האוכלוסייה הערבית
- חקיקה נגד אפליה והגברת האכיפה
- עידוד תעסוקת אקדמאים

הצעדים מתייחסים למדיניות ארוכת טווח שתתפרס על פני מספר שנים, תוך לקיחה בחשבון גם את מצב המאקרו כלכלי והגרעון בתקציב

הקצאת משאבים ותכניות לחברה הערבית

• מאז שנת 2000 השתנתה התפיסה וגברה ההכרה בצורך בסיוע לחברה הערבית

• בעשור האחרון (בעיקר), מתבטא גם במדיניות בפועל:

– הוקמה הרשות לפיתוח כלכלי חברתי של המגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי

– הוקצו תקציבים רבים

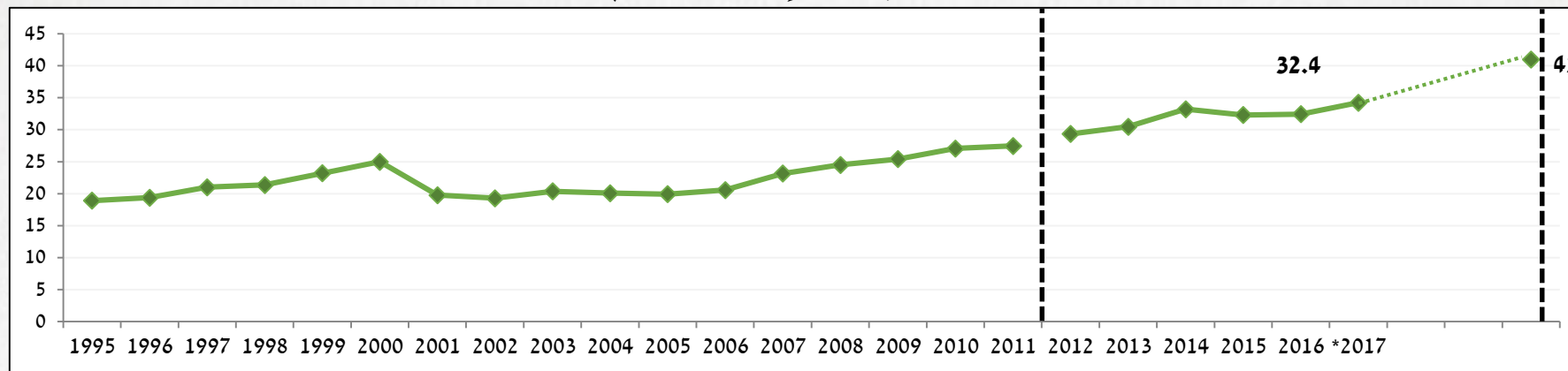
– הופעלו תכניות לפיתוח כלכלי חברתי של החברה הערבית (בתשתיות, בתחבורה, בחינוך, בתעסוקה ועוד)

תכניות ממשלתיות מרכזיות

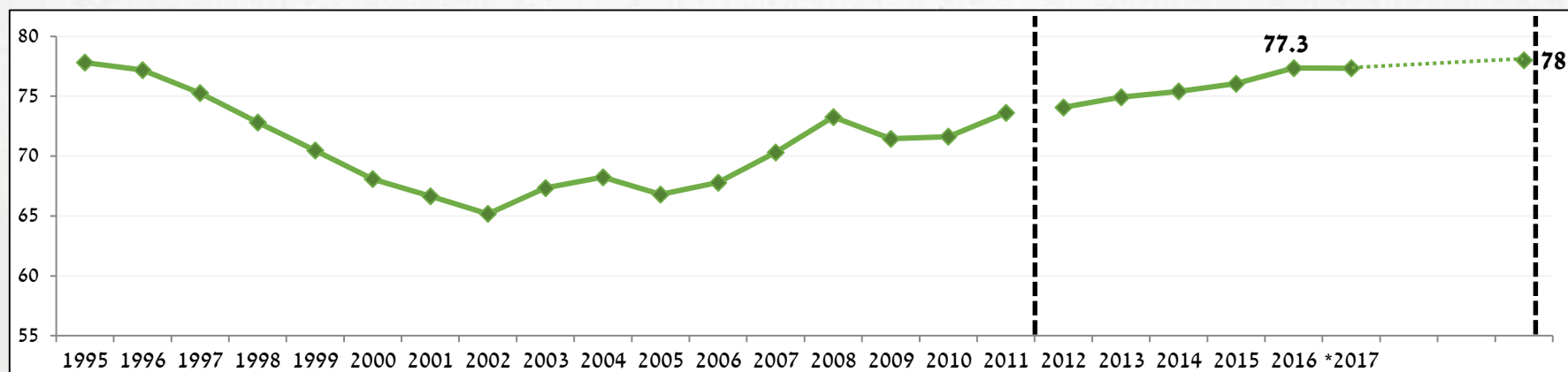
נושא ההחלטה	תאריך	החלטת ממשלה מספר
פיתוח כלכלי באוכלוסיית המיעוטים בשנים 2020-2016	דצמבר 2015	922
פיתוח ולהעצמת היישובים הדרוזיים והצ'רקסיים לשנים 2020-2016	יוני 2015	59
פיתוח כלכלי במגזר המיעוטים בשנת 2015	דצמבר 2014	2365
פיתוח ולהעצמת היישובים הדרוזים והצ'רקסיים	דצמבר 2014	2332
העצמת ופיתוח העיר טייבה בשנים 2017-2014	פברואר 2014	1298
פיתוח יישובים דרוזים ברמת הגולן בשנים 2017-2014	דצמבר 2013	1052
פיתוח למגזרי המיעוטים (במסגרת יישום המלצות דוח הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי – דוח "ועדת טרכטנברג")	מרץ 2012	4432
פיתוח ולהעצמת היישובים הבדואיים בצפון לשנים 2015-2011	מאי 2011	3211
יתוח ולהעצמת היישובים הדרוזים והצ'רקסיים לשנים 2014-2011	פברואר 2011	2861
תכנית חומש לפיתוח כלכלי של ישובים במגזר המיעוטים	מרץ 2010	1539

בדרך אל היעד – יעדי משנה לשיעורי התעסוקה (גילאי 25-64, גברים ערבים ונשים ערביות)¹

נשים ערביות (גילאי 25-64)

גברים ערבים (גילאי 25-64)

מקור: עיבודים לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. יעדי התעסוקה מתוך דוח הועדה לבחינת מדיניות תעסוקה.

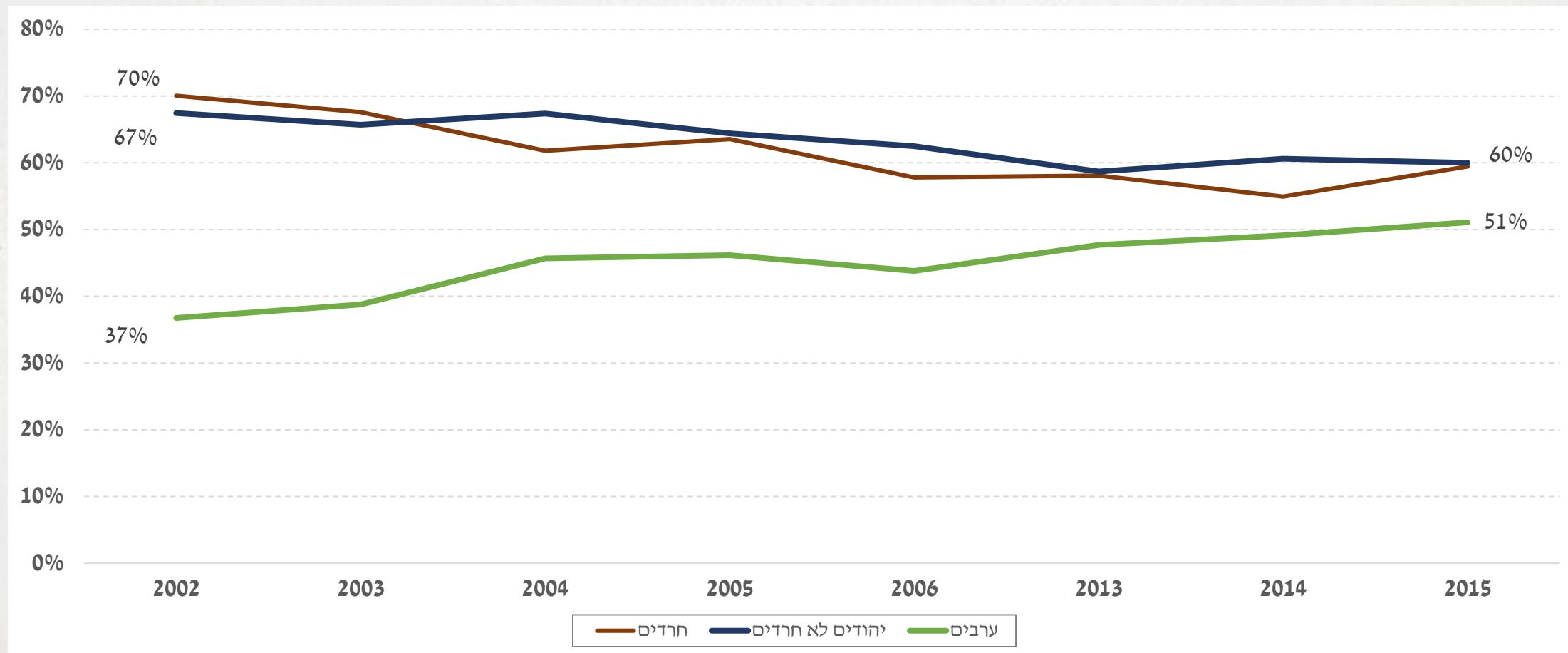
¹בסדרה יש שבר שכן שונו הגדרות התעסוקה בשנת 2012, מתעסוקה אזורית לתעסוקה הכוללת גם תעסוקה צבאית. * שנת 2017 מתייחסת לממוצע שני הרבעונים הראשונים של השנה.

פעילות של גופים אזרחיים

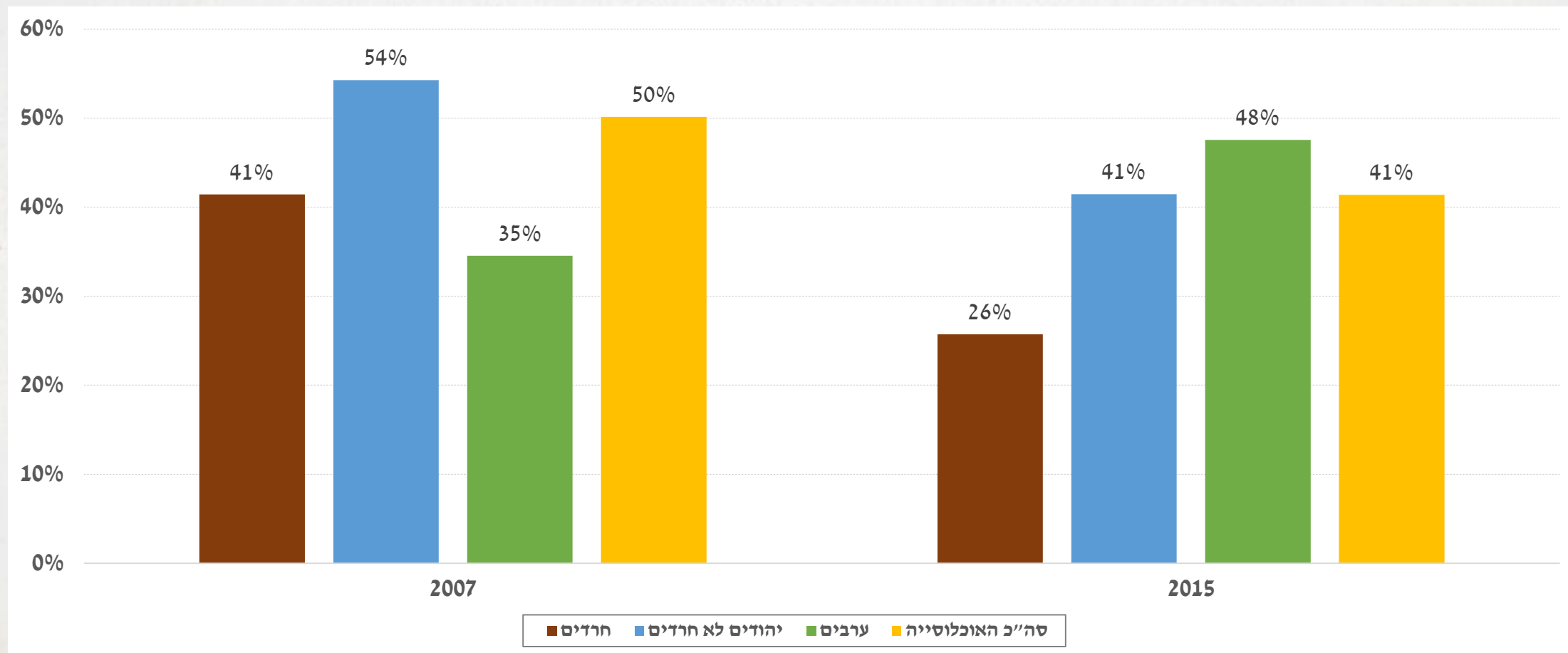
- תב"ת (תנופה בתעסוקה)
 - אשת חיל; תכנית מעברים; תכנית רשות מקדמת תעסוקה השכלה וקהילה; ExcelHT
- מענטק ו-ITWorks
- מיזם קולקטיב אימפקט – השותפות לקידום תעסוקה בחברה הערבית
- עמותת סיכוי
- עמותת קו משווה
- הפורום לגיוון בתעסוקה
- אג'יק – מכון הנגב
- יוזמות קרן אברהם
- העמותה להעצמה כלכלית לנשים
- קרנות קורת לפיתוח כלכלי
- מען

- שיפור ניכר ברמת הפיתוח הכלכלי של החברה הערבית (עדיין קיים פער)
- עלייה בשיעור המשכילים ובפרט בשיעור המשכילות
- העמקת שילוב החברה הערבית בשוק העבודה
- עלייה ברמת שביעות הרצון של החברה הערבית בתחומים שונים

שיעור שבעי הרצון מהתחבורה באזור המגורים

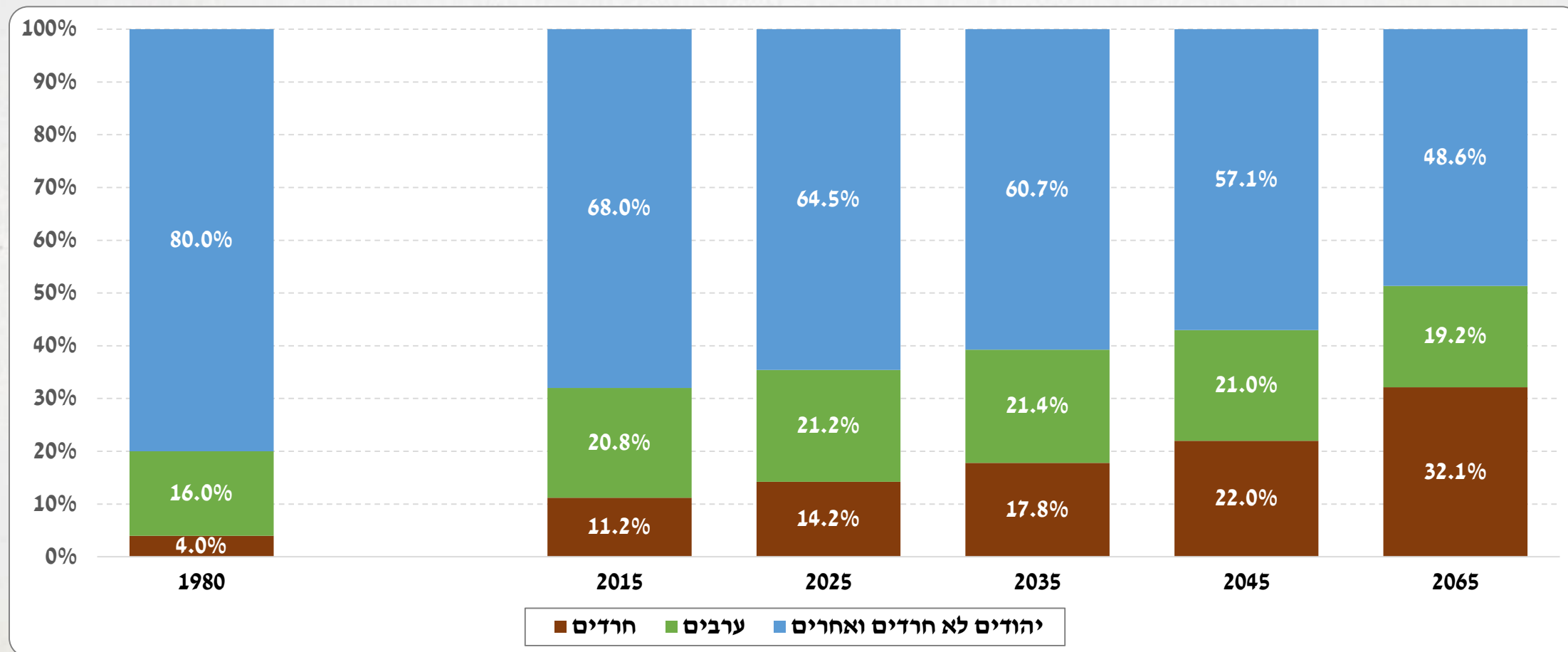

שיעור שבעי הרצון מהשוויון בהספקת שירותים בחינוך

הדמוגרפיה והשלכותיה

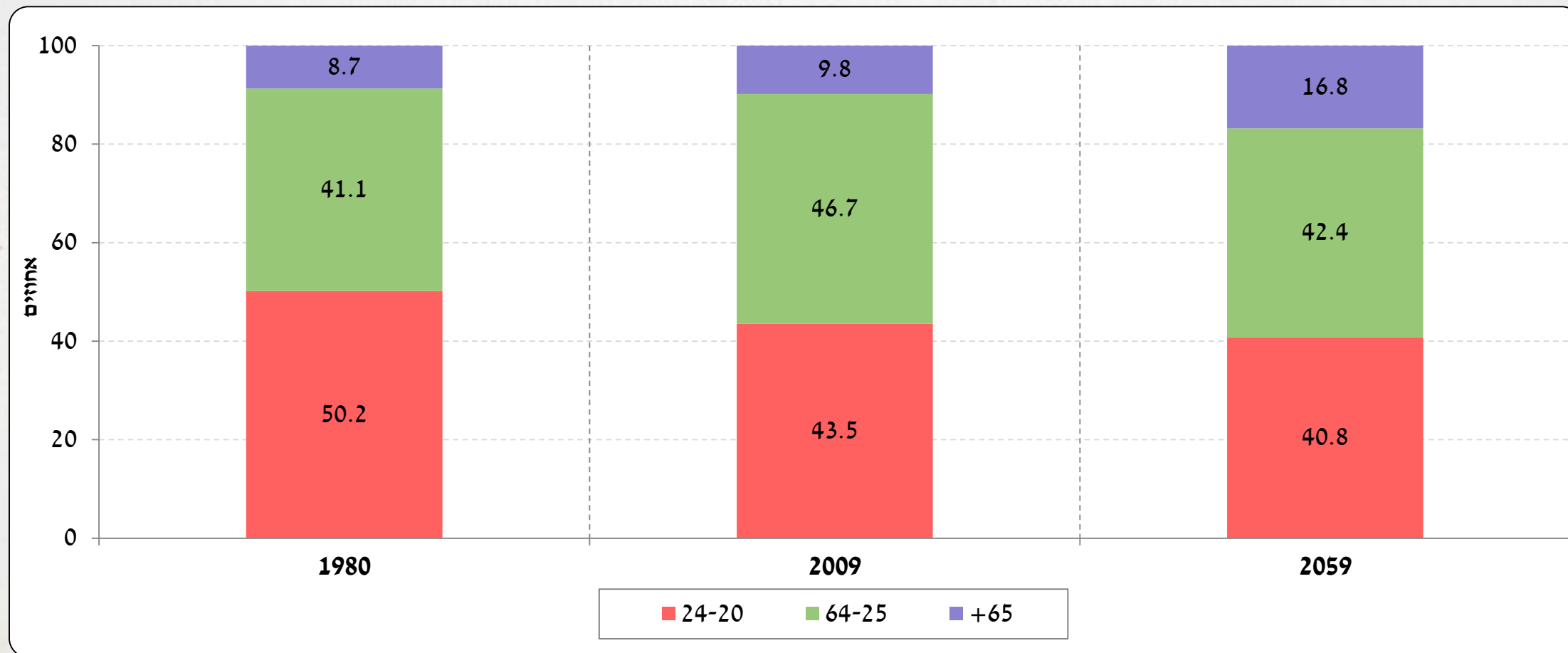
תחזית אוכלוסייה (כל הגילאים)

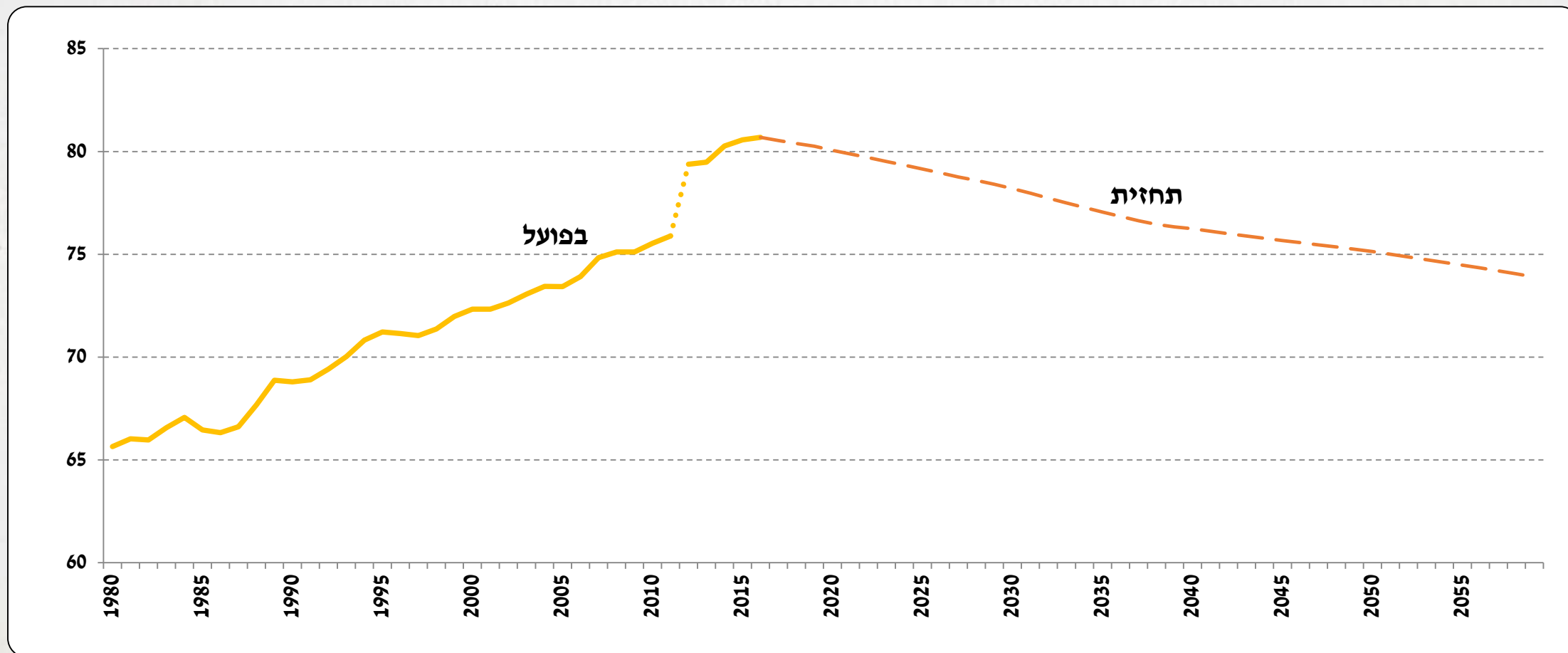
מקור: שנת 1980 – עיבודים מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

שנים 2065-2015 – מצגת "אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2017 ותרחישים לגידול האוכלוסייה בעתיד", ד"ר אחמד חליחל, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

קבוצות גיל כאחוז מהאוכלוסייה

שיעורי ההשתתפות בשוק העבודה, גילאי 25-64

מקור: מבוסס על עיבודי בנק ישראל.

בסדרה יש שבר שכן שונו הגדרות התעסוקה בשנת 2012, מתעסוקה אזרחית לתעסוקה הכוללת גם תעסוקה צבאית.

הדמוגרפיה - אתגרים לצמיחה

- השינויים הדמוגרפיים צפויים לגרוע 1.3 נקודות אחוז מקצב הצמיחה השנתי [בעיתיות רבה, שכן הצמיחה בישראל בשנים האחרונות מבוססת על התרחבות התעסוקה ולא על פריון]
- **גובר הצורך בשילוב אוכלוסיות בתעסוקה ובתעסוקה הולמת, ובפרט:**
 - **ערבים**
 - **חרדים (גברים)**
 - **מבוגרים**
- חשוב ליצור תנאים שיתרמו לעליית ההון האנושי והפריון, כך שגידול בשיעורי התעסוקה יתרום לצמיחה ולהעלאת רמת החיים

- **למדינה תפקיד חשוב לסיוע בשילוב בתעסוקה של החברה הערבית**

- בהיותה המעסיק הגדול במשק

- כקובעת מדיניות

- **לצעדי מדיניות השפעה מהותית על שילוב בתעסוקה ועל שביעות הרצון**

- בנוסף לממשלה, מוטלת גם אחריות לשילוב בתעסוקה של החברה הערבית והחרדית:

- על המעסיקים (ומהווה גם פתרון למחסור בכוח אדם)

- על החברה הערבית

תודה על ההקשבה

ניצה (קלינר) קסיר
nitsa@machon.org.il